

Bravúr és szerkezetiség

Szépírói alkatomat, illetve írástechnikai ízlésemet tekintve, mint manierista alkotó (ami nem stílustörténeti kategória, nem befolyásolja sem a témaválasztást, sem a filozófiai hozzáállást, sem a teremtő hevületet) elsősorban azokhoz az írókhoz és költőkhöz vonzódok, akikben a „poeta doctus” vonásait eredeti árnyalatokkal átszínezve tudom felfedezni. Nem a formák újrafeltöltése, hanem újraértelmezése izgat elsősorban. Az a permanens szándék, ami minden pillanatban megismétli a genezist, de mindig másképpen. E vonzalom természeténél fogva egyszerre konzervatív és újtó. Két fő alkotóeleme van: a bravúr és a szerkezetiség. A XXI. századi kortársak könyveiben is ezt keresem. Általában csalódom; nagy ritkán azonban katarzisélményem van.

Vers

A lírában a szerkezetiség dolgában Weöres Sándort mindmáig nem lehet felülmúlni. Azaz részletekben mégis. Kovács András Ferencnek a XXI. századba átnyúló költészete a felszínen időnként tudja ugyanezt a mesterségbeli színvonalat hozni, de hiányzik belőle az archaikus alapozás, ezért a csillogás olykor öncélú. (Ezt akár magamra is mondhatnám.) Mostanában tanulmányozom alaposabban az eddig általam töredékekben ismert Makkai Ádám-életművet, és nagy rácsodálkozásaim vannak. De a XXI. századi top háromba más könyvélményeket választottam.

1. Térey János: *Paulus*

Nagy reményeket támasztott bennem ez a könyv a két Arany (János és László) által művelt magyar eposz (elbeszélő költemény) modernizálhatóságát illetően. Ily módon nem tiszta líra: jelentős részben epika. Merőben más hagyomány ez, mint a Szabó Lőrinc- vagy akár a Juhász Ferenc-féle praxis. Mívesen meg van csinálva, a három történetszál ügyesen összesodorva. Sajnálatos

CSONTOS JÁNOS (1962) író, költő, újságíró, filmrendező. A *Magyar Napló* munkatársa.

módon ez egyik szál Paulus tábornoké, Hitler katonájáé, ezért a „remekműgyanús” kompozíciót a politikai korrektség sérelmétől tartva gyakorlatilag elhallgatták. Hozzá kell tennem: az ezredfordulás katarzist az újabb epikus nekifutások (a biztató *Protokoll*, illetve a sajnálatosan partinagyilajoskodó *A legkisebb jégkorszak*) nem tudták megismételni.

2. Babics Imre: *Gnózis*

Noha 1999-ben befejeztetett, csupán 2013-ban jelent meg, ezért számomra (is) tisztán XXI. századi felfedezés. Nemzedéki költészetünk csúcsműve. (Ezt irigységgel vegyes büszkeséggel mondom.) Jelentőségét mutatja, hogy az utóbbi esztendő legledorongolóbb kritikáját is bezsebelhette (ráadásul Babitsra hivatkozva): az értetlenség olykor dühöt szül. A *Gnózis* olvastán azonban Weöres mester elismerően csettintene. Voltaképpen az archaikus tudás és az esetleges (poszt)modern ember ütközete. Még a prózai rész is hexameterben van írva, hogy az időóceán hömpölygését megidézze. Metafizikai alkotás, beavatási mű a Hamvas Béla-i értelemben (ami persze nem zárja ki az ezredvégi szociografikus pontosságot). A hétköznapi apokalipszis krónikája. Szerkezetét tekintve a piramisok térbeli geometriáját képezi le (gondolom, ezért kezdődik a „Szfinx” című prologussal). Záró darabja ennek megfelelően: „Akna (a Gnózis alatti, tizenkét kamra, fedőkő)”. (Figyeljünk a finomságokra: még a cím is hexameterben van!) Erről a könyvről könyvet kellene írni, annyira egyedi, annyira kortalan, annyira szakrális, annyira nem ebbe a profán világba való.

3. Miklya Zsolt: *Szonettregény*

Igazából (még) nem könyv; talán a címe is más lesz, ha megjelenik. Személyenciklusokat több folyóiratban is olvasni lehetett belőle; jómagam a személyes érintettség miatt kéziratban az egész kompozíciót megkaphattam. Szonettkoszorúból álló szonettkoszorú ez is (azaz a szonett „köbre emelve”), tehát a második ismert szonettregény. Első, 1992-es kísérletemhez képest poétikailag annyiban más, hogy nem él a visszakerékítés, a visszazáró keretsorok eszközével, így nem tizenhárom, hanem tizennégy szonettkoszorú (s természetesen a katedrális csúcsát adó „nagy mesterszonett”) alkotja. Tartalmilag higgadtabb, kiérleltebb. Ez nem is csoda, hiszen nem egy harmincéves, hanem egy közel dupla annyi idős férfiú a „geométer”. Atmoszférateremtő képességénél fogva Miklya Zsolt kompozíciója lágyabb és behízlelőbb: míg a minta XX. századi modernista, a folyomány XXI. századi „posztmodern-visselt” alkotás.

Próza

Az ezredforduló óta két nagy regénykompozíció szerkesztéséhez volt közöm. Pósa Zoltán *Aranykori tekercsek* című opus magnuma társtalan mű, egy gyakorlatilag nem létező modernista irányú szintéziskísérlete, kívül az ismert kánonokon.

Oláh János *Közel* című regénye a negyven éve *Közel* és *Visszatérés* címmel megjelent könyvek újra-összedolgozása. Ha annak idején tudomást vesznek róla, merőben másként alakulhatott volna a laboratóriumi körülmények közt kikotyvasztott nevezetes „prózaforulat”. Személyes elfogultságaim miatt e művek nem szerepelnek a top hármas listán.

1. Fehér Béla: *Alszik a doki Betlehemben / Egyenes kecske*

Voltaképpen a regény első verziója, az *Egyenes kecske* az elementáris élmény számomra, amely abszurd volta ellenére túéles, realista pontossággal rögzíti a kilencvenes évek rablókapitalista világát. Esterházy Péter némiképp irigykedve írta a műről, hogy szerzője benne él a nyelvben (nemcsak kirándulgat oda, teszem hozzá). Fehér Bélának vannak kompaktabb könyvei (például a *Kossuthkifli*); regénytrilógiájának első darabjában, a *Zöldvendéglőben* (megítélésem szerint világirodalmi léptékben páratlan bravúrral) képes kiiktatni a cselekményes elbeszélésből az időt, a történelmi aspektust is; ám a bővített-javított *Alszik a doki Betlehemben* az a mű, ahol a kétféle (a XIX. századi Mikszáth Kálmán-i, illetve a XX. századi Rejtő Jenő-i) vidor anekdotázó hagyomány valamiféle könnyfakasztóan kacagtató XXI. századi szintézisbe torkollik.

2. Toót-Holló Tamás: *A Garabonciás könyve*

Voltaképpen nem egy könyv, hanem három vaskos kötetből álló trilógia (*Üsse kő, Három a kő, Gördül a kő*). Az a fajta vállalkozás, ami előtt az ember csendben kapitulál. Nem hagyományos értelemben vett próza, nem ezotéria, nem is a másodvirágzásnak indult honi fikciós regényipar tucatterméke. Toót-Holló Tamás az Ipolyi Arnold-féle mitológiai tradíciót és a XXI. századi poszt-posztmodern életérzést társítva hozza létre imamalomszerű, prózavers-lüktetésű kompozícióit, melyekben a képiség is helyet kap, a végeredmény pedig egyben könyvészeti remek is. Nem tudok jobbat rá, mint Hoppál Mihály meghatározását: antropológiai kalandregény. S immár kézbe vehető a második trilógia (*A Forrás könyve*) első kötete, a *Csobbán a víz is*: csalódott volnék, ha az archaikus kort a tegnapi napig kinyújtó szerző nem alkotna a trilógiákból trilógiát.

3. Szentkuthy Miklós: *Egyiptomi Mária*

Szentkuthyt sziporkázó szelleme és asszociációs bravúrojai miatt kedvelem, bár a túlzott fogyasztása megfekszi a gyomrot. Az *Egyiptomi Mária* nem az életmű csúcса, de számomra fontos regénye, hiszen posztumusz szöveggként mi adhattuk közre először folytatásokban a *Nagyítás* című hetilapban, már javában a XXI. században.